

СУЧАСНИЙ СТАН БАЛЕТНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

У статті автор розглядає розвиток балетного мистецтва України сьогодні: звертає увагу на значимість та важливість класичного балету, збереження традицій і здатність «розповісти» про сучасні проблеми мовою класичного танцю.

Ключові слова: балет, класичний танець, класична спадщина, консерватизм, академізм, традиції.

The article considers the development of ballet Ukraine today: notes on the significance and importance of classical ballet, preserving the traditions and the ability to «talk» about the current problems of Russian classical dance.

Key words: ballet, classical dance, classical heritage, conservative, academic and traditions.

Балет користується у нашій країні і у всьому світі незвичайною популярністю. Це мистецтво витонченості, молодості та краси, глибини та чуттєвості. Воно несе у собі найглибшу правду людських почуттів і переживань, через яку розкриваються характери героїв, особливості народного життя. Балетні твори наповнені величними думками, вони говорять про прекрасне, стверджують у людині добрі почуття.

Сучасний стан розвитку балетного мистецтва в Україні розглядався і раніше у працях таких науковців, як Ю. Станішевський, К. Василенко, Г. Боримська, В. Ванслов тощо.

Балет (від лат. «танцюю») – вид професійного сценічного мистецтва; вистава, яка розкривається в музично-танцювальних образах; танцювальні сцени в оперних виставах; сценічна форма фольклорного і традиційного танцю різноманітних народів, різноманітні форми вільних хореографічних композицій тощо.

Класичне балетне мистецтво України переживає нині складний період, що характеризується переглядом традиційних балетних форм, створенням сучасних художніх образів, техніки, оновленням змістовних форм.

У перекладі з латинської мови слово «класичний» означає «зразковий». Класичними називають зразкові, видатні, загально визнані твори літератури і мистецтва, що мають не аби яку цінність для національної і світової культури. Класичними називають і кращі балетні вистави – зарубіжні, російські, радянські, а їх творців балетмейстерів зараховують до класиків хореографії. Класичний танець формувався шляхом довгого ретельного відбору, удосконаленням різноманітних виразних рухів і положень людського тіла. Він вбирав у себе досягнення різних танцювальних культур, переробив рухи різних народних танців, пантомімічних дій – мистецтво мимів і жонглерів, руху трудових і побутових танців.

За останні 500 років у сфері класичного танцю сталися незначні зміни, непохитні стандарти і сьогодні залишаються еталоном чистоти ліній, найвищого ступеня віртуозності. Дж. Баланчин вніс нові штрихи у виконання класичних

рухів, чим увійшов до історії танцю як засновник нового напрямку – неокласики [5, 1-2].

Зараз багато говорять про те, що балетне мистецтво є консервативним мистецтвом. Чому? Що це означає? А це означає, що на зміну класичному балету має прийти інша танцювальна лексика, іншими мають бути балетні сюжети, нести іншу філософію та зміст. Можливо, але все ж таки, йде час, прогрес рухається, висуваються нові концепції формування нових тенденцій національного балетного мистецтва України.

У світовому культурному просторі мистецтво класичного балету ще довго посідатиме належне йому місце, нестиме радість спілкування із прекрасними хореографічними творами, які, незважаючи на час створення, залишаються молодими і неповторними, чарують своєю довершеною красою, розповідають про те, що танцівник і його тіло можуть розповісти так само, як і довершений музичний інструмент [2].

Академізм – це художній напрямок закріплених класичних традицій, канонів, звернення до непорушної норми ідеалів і принципів мистецтва минулого [1]. Академізація містить у собі небезпеку відриву мистецтва від сучасності. Тому академізм міг відігравати в історії мистецтв не тільки прогресивну, а й консервативну роль.

З чого усе починалось?

Український балетний театр розпочав своє самостійне мистецьке життя постановкою перлини російської хореографічної класики. З першого кроку українські митці рівнялися на досягнення братньої російської балетної культури, тому сміливо обрали для свого дебюту саме балет «Лебедине озеро» П. Чайковського, прем'єра якого відбулася 25 жовтня 1925 р. у м. Харкові.

Звернення українського колективу до перлини російської хореографічної класики мало принципове значення для усього подальшого розвитку балетного театру. З перших самостійних кроків українці активно включилися в напружену боротьбу за створення якісного нового музично-театрального мистецтва. Яким шляхом іти, на які зразки рівнятися, які експерименти підтримувати, які традиції продовжувати і які заперечувати? Ось які питання турбували творців українського балетного театру. Повсюди чути різні дискусії щодо майбутнього шляху танцювального мистецтва, проблеми розвитку балету хвилювали балетмейстерів, танцюристів, діячів театру.

У ленінградському журналі «Жизнь искусства» [4] у дні організації першого українського балетного колективу обговорювалась доля балету: «Що робити з балетом?». Це свідчило про велику тривогу театральної громадськості за майбутнє хореографії. І це зрозуміло, тому що балетний театр якраз переживав надзвичайно складний, напружений час. Для країни це був час політичних, соціальних, економічних змін, які мали неабиякий вплив на розвиток культури: вимагали ліквідувати класичний балет та школу, нібито балет здатен відображати лише почуття і смаки аристократів; перекреслювали усю вітчизняну хореографічну спадщину.

Різноманітні «новатори» і експериментатори пропонували замінити класичний танець театралізованою акробатикою й фізкультурою, ефектними «тан-

цями машин», вільною ритмопластикою й імітацією побутових рухів, бо, як писав нескортий шукач нових сценічних і хореографічних форм режисер М. Фореггер, «наше життя створює танці тротуарів, швидких авто, віддає належне чіткій роботі машин, динаміці людських натопів, грандіозності хмарочосів», кличе на сцену сучасний «урбаністичний» танець [6].

Починаючи свій творчий шлях у бурхливому світі суперечок, експериментів і дискусій, молодий український балетний колектив давав досить чітку відповідь на питання: що робити з балетом? Цією відповіддю була постановка «Лебедине озеро», яка утверджувала на українській сцені кращі традиції російської класичної хореографічної спадщини.

Повага до вітчизняної класики, визнання її великого значення у творенні якісно нового радянського балетного театру, властиві керівникам українського колективу, були співзвучні художнім принципам провідних майстрів лєнінградського балету, які підкреслювали на сторінках журналу «Жизнь искусства», що «хотіли б бачити майбутнє нашого мистецтва саме в класичному балеті, тому що багатюща, всеохоплююча балетна класика ще надто мало використана і з цієї скарбниці можна черпати ще нескінченно довго» [3]. А видатний радянський балетний педагог А. Ваганова рішуче наголошувала: «Той, хто запевняє, що старий класичний балет вже віджив і мусить бути зданий “до архіву”, глибоко помиляється, бо якщо наше мистецтво має відображувати сучасне життя, воно все ж не повинно відмовлятися від прекрасних класичних зразків минулого» [7].

І сьогодні, у час ХХІ століття, час політичних і культурних змін, українські колективи продовжують зберігати у своєму діючому репертуарі класичну спадщину, на інтерпретації якої зростали і формувались майстри усіх поколінь і яка сьогодні не лише прикрашає афішу і шліфує виконавську культуру та високий професіоналізм солістів і кордебалету, а й «годує» у цей економічно складний час театри, що виїждять на гастролі за кордон [8, 370, 371].

За останні роки балет України впевнено вийшов на світову театральну арену, багато його талановитих майстрів визнано «зірками першої величини», а обдаровані молоді солісти стали переможцями найскладніших міжнародних конкурсів класичного танцю та найавторитетніших балетних фестивалів. На всіх континентах земної кулі сьогодні успішно гастролують українські артисти, гідно репрезентуючи видатні досягнення сучасної хореографічної культури, сприяючи розширенню дружніх контактів та поглибленню взаєморозуміння між народами.

На зламі тисячоліть розширилися міжнародні гастрольні маршрути балету Національної опери України і Київського академічного музичного театру для дітей та юнацтва, багатоманітна творчість і великий діючий репертуар яких викликає значний інтерес зарубіжних імпресаріо і глядачів.

Найбільше їх зацікавило в творчій діяльності киян не стільки класичні балети, які демонструють за кордоном дещо в скорочених за кількістю учасників гастрольних варіантах, а масштабні, багатопланові хореографічні полотна А. Шекери. За своїм художнім рівнем і цікавістю нових танцювальних вирішень зарубіжні критики порівнюють полотна Шекери із монументальними шедеврами ХХІ століття – сучасними балетами Ю. Григоровича, Б. Ейфмана,

Дж. Ноймаєра, М. Бежара. Постановки Шекери залишаються знаковими для київського колективу й усього сучасного українського балетного театру. Справжній поет танцю, він створив власний образно-метафоричний театральний світ, неповторну пластичну мову, перетворюючи духовний досвід попередників і новітні хореографічні шукання. В його мистецтві органічно поєднувались дві провідні традиції російського балету – прагнення до виразного академічного танцю, характерне для М. Петіпа, та акцентування зображального напрямку, властиве постановкам Н. Фокіна. Яскравим прикладом цього є київська постановка «Шехерезади».

В українських театрах опери і балету балетна класика представлена досить широко. На сценах Львівського театру опери і балету імені С. Крушельницької, Харківського академічного театру опери і балету імені М. Лисенка, Донецького академічного театру опери і балету імені А. Солов'яненка, Одеського оперного театру, Київського національного академічного театру опери і балету йдуть вистави «Лебедине озеро», «Лускунчик», «Копелія», «Баядерка», «Спляча красуня», «Дон Кіхот», «Жизель», «Шопеніана», «Кармен-сюїта», «Спартак» та інші. На сценах театрів опери і балету найгострішою проблемою є сміливий балетмейстерський пошук і оновлення засобів виразності. На сцені Національної опери України з'являється вистава «Віденській вальс» у постановці Аніко Рехвіашвілі. Вона принесла свіжу хореографічну лексику і новий погляд на звичні сценічні рішення, але обрала традиційні, загально визначені форми.

Водночас, прагнучи зберегти в Україні високу культуру класичного танцю, як основа і головний виражальний засіб сучасного балетного виконавства у 90-ті рр. ХХ століття були засновані конкурси та фестивалі класичного танцю, а саме, відомий і авторитетний у світі Міжнародний конкурс артистів балету і хореографів імені Сержа Лифаря у Києві, Міжнародний юнацький конкурс класичного танцю «Фуєте» імені Юрія Григоровича – в Артеку, фестивалі «Серж Лифар де ля данс», «Діти і зірки світового балету» – в Києві, «Зірки світового балету» – в Донецьку.

Класичний танець залишається основою, естетичною вершиною сценічної хореографії і є унікальною системою професійного виховання артистів і балетмейстерів. Він живе, збагачується, оновлюється.

Література

1. Велика радянська енциклопедія. – М., 1985.
2. Туркевич В. Газ. «День», 2008, №13.
3. Жизнь искусства. – 1925. – № 6. – С. 30.
4. Жизнь искусства. – 1925. – № 7. – С. 30.
5. Кравчук О.Г. Сучасні школи танцю у контексті світової танцювальної культури: Київський факультет хореографії Міжнародного Слов'янського університету / О.Г. Кравчук К., 2007. – С. 9.
6. Ритм и культура танца. – Л., 1926. – С. 47.
7. Станішевський Ю. Балетний театр Радянської України / Ю. Станішевський. – К.: Музична Україна, 1986. – 236 с.
8. Станішевський Ю. Балетний театр України. 225 років історії, / Ю. Станішевський. – К.: Музична Україна, 2003. – 440 с.